

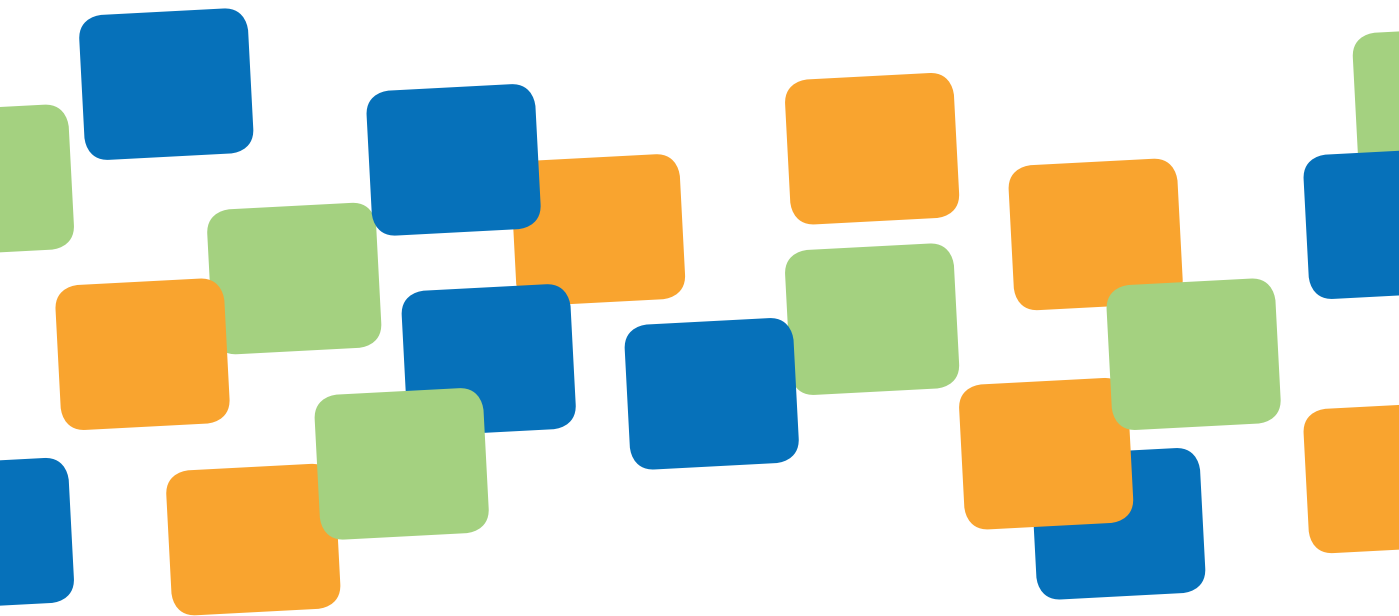
Tatiana Chemi

Kunsten at integrere kunst i undervisningen

Et praktisk-teoretisk bidrag til kreativ undervisning i folkeskolen

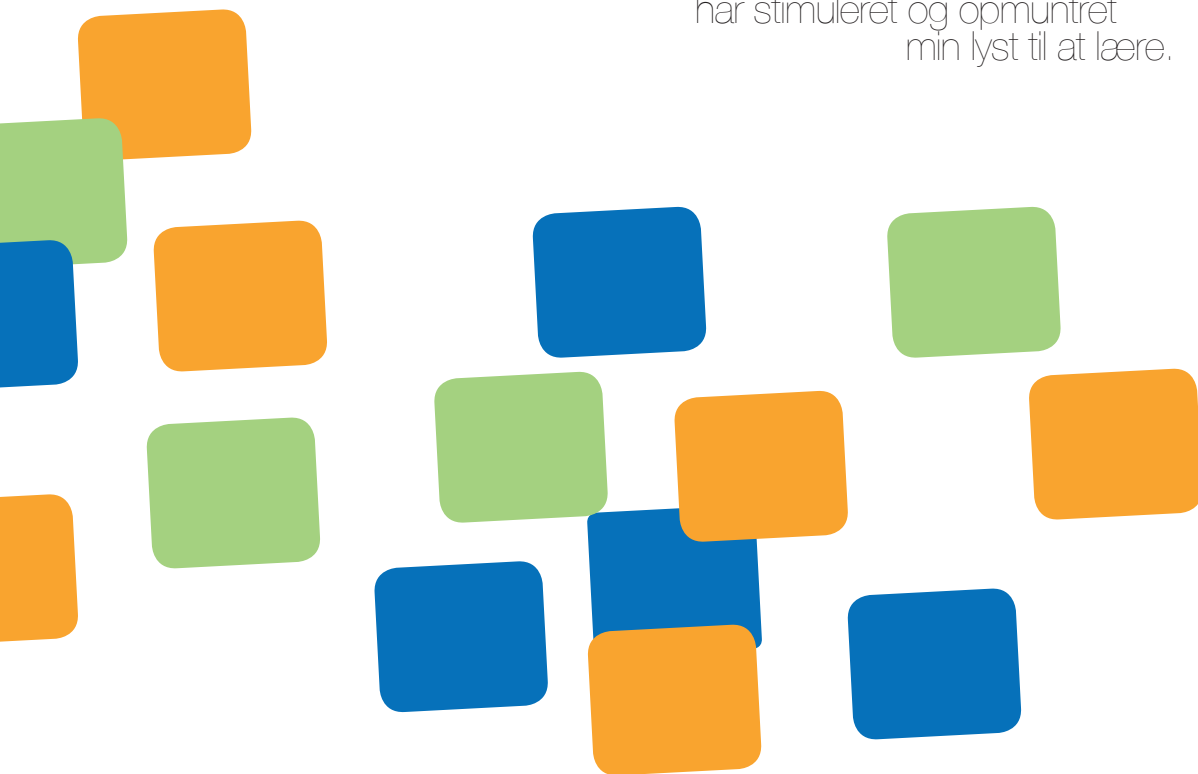

AALBORG UNIVERSITETSFORLAG

Questo libro è dedicato a
mia madre e mio padre,
i primi educatori
che mi hanno introdotto
alle pratiche di Montessori
e che hanno stimolato e incoraggiato
in ogni modo la mia voglia di sapere.

Denne bog er dedikeret til
min mor og min far,
de første undervisere
der introducerede mig til Montessoris praksis,
og som på alle måder
har stimuleret og opmuntret
min lyst til at lære.

Illustrationsliste

Figur 1. Artfulness trekant.	32
Figur 2. Illustration af begrebet Artfulness som krydsfelt.	34
Figur 3. Lærernes og kunstnerens besvarelser i grafisk form.	42
Illustration 1. Læsekompetence.	54
Figur 4. Positive emotioner, når man oplever kunst i læring.	63
Figur 5. Flowmåling: gennemsnit den 19.02.09.	67
Figur 6. Flowmåling: gennemsnit den 26.02.09.	68
Figur 7. Synergi mellem kognition og emotion i kunstneriske oplevelser.	74
Figur 8. Hvem nyder elevernes værker?	104
Billede 1. Kunstnerens prototype: skitser med skriftlige instruktioner.	126
Billede 2. Kunstner peger på kunstværkets kvalitet.	127
Figur 9. Uddrag fra MMALP 1. Vilårsundersøgelse.	130
Figur 10. Samarbejdsmodel i forberedelsesfasen.	133
Illustration 2. Reproduktion af friserne ved <i>The Circus</i> i Bath, UK.	135
Billede 3. De store tegnede træplader: Peitersens malebog.	136
Figur 11. Flowmodel inspireret af Csikszentmihalyi.	161
Figur 12. Den traditionelle relation inden for forskning.	169
Figur 13. Relationer inden for aktionsforskning.	169
Figur 14. Teaching as scholarship.	170

Indhold

Forord	7
Jørgen Lyhne	9
Tak til	11
Indledning	13
Hvordan kan man forstå det ?	21
Den kreative bestræbelse	23
Artfulness: en kunstnerisk måde at tænke læring på	31
Hvad er Artfulness	31
Artfulness i skolen	35
Hvorfor Artfulness?	50
Det biologiske og psykologiske perspektiv	55
Positive emotioner	58

Glæde	61
Engagement	64
Flow	65
Anything goes?	69
Lærernes og pædagogernes egne positive emotioner	71
Kognitiv intensitet	74
Boglige emner	76
Tekniske redskaber fra de forskellige kunstarter	77
Mindset	79
Lærernes og pædagogernes egne kognitive udfordringer	81
Kunstoplevelser og læring	83
Hvordan gør man det ?	89
Hvordan man kan integrere kunst i undervisning	91
Kreativitet	95
Design	98
Animationsfilm	116
Malebog	123
Leg/spil	138
Drama: Videnskabsteater	139
Opdagelsesrejse: hydrogeologi	147
Mindfulness	150
Hvordan kan man evaluere det ?	155
Teori til perspektivering	157
Inspiration til egen (ud)forskning	162
Litteraturliste	173
Forfatteren Tatiana Chemi	189

Forord

Af Jørgen Lyhne

Kære læser,

Du sidder lige nu med en fagbog foran dig. Det er en ganske usædvanlig fagbog og den fortjener en ganske særlig form for opmærksomhed fra dig. Hvis du er klar har du lige nu mulighed for – så at sige – at møde bogen på dens egne præmisser.

Ret opmærksomheden intenst mod bogen. Hold den i hænderne. Mærk bogens tyngde. Bevæg den lidt op og ned – som om du skal sikre dig at den vejer præcis det, du forventer, den skal. Fornem nu overfladen, omslaget, ryggen, siderne, papirets overflade.

Træk vejret dybt ind og – hvis du vover det – snus lidt til bogen. Hvilken duft registrerer du? Du kan holde bogen op til øret og lytte til den. Hvis

du kradser lidt på dens overflade vil du høre en af bogens lyde. Hvis du åbner den og bladrer, vil du høre en anden lyd.

Sanserne er med os hele tiden. De er tændt hele tiden. De forbinder os med verden. Ikke bare den verden, der er omkring os, men også den indre verden. Sanserne binder det hele sammen i kroppen og i erkendelsen.

Den menneskelige sans er et grundvilkår for de højere mentale funktioner: refleksion og kognition. Sammen med æstetikken og sansen for det skønne danner sansningen klangbunden for erkendelse og læring.

Bogen sætter fokus på at der er flere veje til læring og udvikling. Selv om vi selvfølgelig ikke kan fraskrive os nødvendigheden af at fastholde viden og refleksion som et vigtigt grundlag for udvikling og læring, er der en anden vej. Vejen hvor kreativiteten, æstetikken og sansningen er hovekilden til læring og udvikling.

Tatiana Chemi argumenterer i bogen for hvordan samfundets krav om at forøge den kreative kapital på arbejdsmarkedet og i samfundet som helhed bør medføre at folkeskolen udvikler metoder og læringsformer der vil kunne styrke elevernes kreative læring. Hun påviser at folkeskolen har et behov for at eksperimentere med kreative undervisningsformer. Hun inspirerer til udvikling af didaktiske metoder og materialer. Bogen er evidensbaseret og bygger en bro mellem teori og praksis.

Publikationen giver såvel en overbevisende argumentation for ideen ang. kunstbaseret undervisning, som den giver praktiske anvisninger og idéer til underviserne.

Foruden en sikker anvendelse af internationale og nationale forskningsresultater indenfor det specialiserede emne "kunstbaseret læring", inddrager forfatteren sin erfaring og indsigt i læringsforskningen.

Så, kære læser, du sidder lige nu med en bog i hånden, der opsamler og formidler en række værdifulde erfaringer fra et problemfelt, hvor kun ganske få forskere i Danmark kan gøre sig gældende.

Lige nu bliver du som læser udfordret af forfatteren og får anvist nye veje, som vil invitere dig med til at bidrage til udvikling af dansk pædagogik.

God fornøjelse.

Jørgen Lyhne

Jørgen Lyhne er lektor ved VIA University College, hvor han underviser på de Pædagogisk Diplomuuddannelser i specialpædagogik og psykologi. Hans undervisningsområder er:

- Kognitions- og neuropsykologi
- Positiv psykologi og Positiv pædagogik
- Læreprocessens psykologi
- Flow og meningsfuldhed
- Social, emotionel og eksistentiel intelligens
- Musikkens psykologi og pædagogik

Han er forfatter og ansvarshavende redaktør på det psykologisk-pædagogiske tidsskrift *Kognition & Pædagogik*, som udgives af Dansk psykologisk forlag.

Tak til

Jeg ønsker at takke Bikubenfonden og Institut for Læring og Filosofi, Aalborg Universitet for deres økonomiske støtte til dette skriveprojekt. Denne bog kunne ikke komme til verden uden den konkrete hjælp, støtte og inspiration, som jeg har modtaget fra følgende personer: Jørgen Lyhne, som har reviewet denne bog og beriget den med et poetisk forord; Annette Lorentsen som har guidet mig i trykprojektet; Jenny Lyngklip Strøm for den sidste korrektur; Gitte Bjerre for hendes sproglige coaching og vejledning; Hans Henrik Knoop og Frans Ørsted Andersen, fordi de tålmodigt har introduceret mig til positiv psykologi; Henrik Jacobsen, for en empatisk, varm coaching; Lone Overby Fjorback, for en ubeskrivelig gave, mindfulness- og yogapraksis; Howard Gardner, Shari Tishman og alle deres kolleger fra Project Zero, for at vise vejen og for deres generøse faglige vejledning; Julie og Lone, *free spirits* fra ARIEL for de spændende tanker højt til loftet og en masse artfulness. Sidst, men ikke mindst, min dejlige familie, som altid er der for mig. Denne bog er også deres.

Ekstra informationskilder

Ordforklaringer

Ekstra inspiration

Øvelser

Indledning

Learning
Is what happens to you
While you are busy having fun
learning

Tatiana Chemi

Forestil dig en lille pige, der er på vej i skole. Hun står op om morgenen, spiser morgenmad og gør sig klar. Hun reder sit lange hår, børster sine tænder og tager den lyserøde kjole og de flade sko på. Hun siger farvel til sine forældre og sin lillebror og går i skole.

Hun hedder Fila og bor i Afghanistan. Den lille skole, som landsbyen modigt har startet op, består af et telt i ørkenen. Der er kun få stole og borde, så de fleste børn sidder på gulvet. Når vinden blæser, dækkes alle bøger af fint mørkegult ørkensand, og det er svært at holde øjnene åbne. Ikke desto mindre strømmer børnene fra landsbyen hver dag til. Drengene og pigerne modstår modigt den talebanske udgave af *Sharia*, som forbyder en fælles uddannelse for begge køn og strengt udelukker pigerne fra enhver form for uddannelse eller offentlig beskæftigelse.

Filas motivation for at gå i skole er ikke så forskellig fra min søns motivation: de vil begge lære, de vil begge udvikles, og de vil begge forstå verden. Min motivation for at ønske en uddannelse for min søn svarer til Filas forældres ønske om, at deres barn kan lære noget, hun kan bruge i fremtiden, om at mærke deres barns udvikling og forståelse for omverden. Dog rækker Filas skolegangs betydning udover Filas liv: hvert skridt hun tager hen imod sin telt-skole, er et skridt hun tager for menneskehedens skyld og for vores håb for en ligeværdig og demokratisk fremtid.

Overdriver jeg? Hvis jeg tænker på, hvor modig Fila er, mener jeg, at ovenstående er en ganske realistisk betragtning. Fila er bange. Hun vil i skole, men hun er bange for at blive ramt af en bombe, og hun er bange for, at Talebanerne vender tilbage og straffer hende for hendes naturlige lyst til at lære. Hendes frygt kan slet ikke sammenlignes med min søns frygt for at blive drillet i skolen. Sandsynligheden for, at hans skole bliver ramt af en bombe, er langt mindre end sandsynligheden for, at han bliver ramt af en fedmeepidemi. De kontekster disse to børn lærer og udvikler sig i er enormt forskellige, men de vilkår, de oplever som trygge og energigivende, er de samme. Alle børn, uanset alder, køn, geografisk og social baggrund, uanset om de er velfungerende eller udviklingshæmmede, alle trives under de samme vilkår for trivsel og lærer, hvis de trives godt.

Forskning om disse vilkår og om optimal læring viser tydeligt, hvad børn - og individer mere generelt - har brug for. Samtidig viser statistikker (fx Education for All, 2011), at verden er langt fra at opleve lige vilkår for læring og uddannelse. De udfordringer, Fila og Filas lærere står over for, er meget forskellige fra min søns og min søns læreres udfordringer.

I bevidstheden om ovenstående - at selv om skolernes kontekster kan være mangfoldige, lærer og udvikler eleverne sig under påvirkning af de samme grundlæggende positive vilkår - henvender denne bog sig til en bestemt type skole nemlig til skoler, som tror på en progressiv måde at tænke læring og uddannelse på, og som lader sig udfordre af kreative tiltag og nytænkning. Måske er denne skole et privilegeret

miljø, hvor de basale behov dækkes –ingen børn sult, mishandles eller trues af krig- og, hvor man kan fokusere på de ikke-basale behov, såsom kreativitet og selvrealisering. I det nuværende samfund og i tilfælde af en ”normal” samfundstilstand (dvs. et samfund som ikke er præget af sult, krig og mangel på de basale menneskerettigheder) vendes Maslow pyramiden om (Maslow, 1943). De basale behov for fremtiden er immaterielle: tryghed, sociale relationer, kreativitet, selvrealisering. De udfordringer, vores samfund oplever, gør kreativitet og trivsel til grundlæggende behov, som vi ikke kan ignorere.

Denne bog henvender sig især til den kreative skole og dens modige forkæmpere i et fælles forsøg på fortsat at videreudvikle de eksisterende optimale elementer og finde nye kreative måder at imødekomme vores børns behov for læring, udvikling, tryghed og positivitet på.

Baggrunden for bogens syn på god undervisning er en specifik teoretisk tradition og et konkret forsknings- og udviklingsprojekt. Den teoretiske ramme formidles i kapitlet ”Teori til perspektivering”, hvor der zoomes ind på begreber såsom *Progressive Education*, positiv psykologi og kognitivistisk forståelse på en let tilgængelig måde. Den konkrete forskningsramme understøttes af det ambitiøse projekt ”Mange måder at lære på” (MMALP).

MMALP-projektet startede i 2008 og var en del af en større forskningsindsats initieret af Vejle Kommune med henblik på at give hele skolevæsenet en mulighed for forskningsbaseret udvikling og med henblik på at bidrage til debatten om engagerende lærings- og undervisningsformer med udviklingsbaseret forskning. Projektet havde et forløb på knap tre år (2008-medio 2011), og det involverede alle skoler i Vejle Kommune, i alt 35 skoler med 1.600 lærere og 12.000 elever. Alle aktører i Vejles kommunale skolevæsen var involveret i både kvantitativ (trivselsundersøgelser og statistikker) og kvalitativ forskning (casebaserede fortællinger om specifikke udviklingsprojekter).

Med hensigten om at bidrage til en bredere og mere nuanceret forståelse af folkeskolens mange måder at tilbyde undervisning og læring på har MMALP koordineret mange forskellige stemmer. En af disse stem-

mer har været forskningsprojektet Artfulness, som har dokumenteret, *hvad* der sker på skolerne, og *hvordan* skolerne skaber og understøtter god læring og undervisning med specifikt fokus på de kunstneriske, æstetiske og kreative lærings- og undervisningsformer.

Udover MMALP som observationsfelt og inspiration har jeg i denne bog anvendt andre - mere afgrænsede - studier om kunst i undervisningen. Resultatet er på den ene side en praktisk håndbog til konkret anvendelse i undervisningen og på den anden en teoretisk perspektivering om integrationen af kunst i undervisningen (Første del: "Hvordan kan man forstå det?").

Den praktiske del (Anden del: "Hvordan gør man det?"), hvor redskaber, øvelser og forslag til undervisningstilrettelæggelse beskrives, står i gæld til alle de lærere, som lod sig observere og interviewe i forskningsprojekterne. Denne bog kunne ikke skrives uden dem, deres mod på at kaste sig ud i nye innovative tiltag og deres vilje til at bidrage til en dokumentation af deres arbejde. Visse praktiske materialer i denne bog er en egentlig redegørelse for lærernes eksperimenter i klassen, andre skyldes min egen videreudvikling af de observerede tiltag.

Øvelserne forklares trin for trin og suppleres med korte metarefleksioner og kommentarer.

Den tredje del ("Hvordan kan man evaluere det?") giver nogle lettilgængelige redskaber til egen udforskning. Redskaberne er kvalitative og beskrives på en let måde, således at lærerne selv kan finde praktisk inspiration til kvalitative evalueringer. Alternativet kan være en alliance mellem skolen og forskere, i dette tilfælde giver bogen redskaberne til at forstå de kvalitative forskeres arbejde og logik. Dette kan gøre fremtidige (ud)forskningsalliancer nemmere at indgå og at begribe fra skolernes side.

Formålet med denne bog er at inspirere de lærere, som mener, at kreativitet bør være et centralt indsatsområde i skolen, og at den kunstneriske kreativitet i høj grad kan bidrage til en mere kreativ og reflekterende skole. Denne inspiration tilbydes både i form af beretninger

om det store udbytte i integrationen af kunst i undervisningen, såsom positive emotioner og kognitiv intensitet, men også i form af konkrete anvendelige redskaber.

En vigtig påmindelse er, at disse praktiske redskaber ikke bør læses og fortolkes som recepter eller faste opskrifter, men som inspiration og opfordring til at plukke enkelte elementer og overføre dem til ens egen kontekst. Hvis man vælger at opfatte disse materialer som opskrifter på kreativ undervisning, så er mit forslag at forholde sig til opskriften, som man plejer at gøre i den italienske madlavningstradition: som italiener bliver man opfostret med den største respekt for familiens madlavningsarv. Når man er gammel nok, får man tildelt familiens dyrebare opskrifter. Hvad alle tager for givet er målene. Alle mål og mængdeangivelser svarer til størrelsen på ens mors hånd. Det er op til det enkelte barn at vurdere mængden, som hverken udtrykkes i kilo eller pund. Sukker og mel vejes af på øjemål, og kogepunktet tjekkes med lugtesansen.

Mit største ønske er, at mine læsere vil finde deres egne "mængder", deres unikke størrelse, som kan anvendes i det kreative køkken. Når denne størrelse endelig er fundet, ønsker jeg at opfordre de læsere, som gerne vil eksperimentere med den kunstneriske kreativitet, til at plukke elementer, begreber, forståelser og tilgange fra denne bog og overføre dem til deres egen unikke kontekst. Med deres egne "håndfulde".

Med andre ord er de praktiske øvelser en invitation til den kunstneriske tradition: ikke et "push" men et "pull" hen imod læring, oplevelse og refleksion. En indbydelse til at turde gå nye veje og til at lade sig charmere eller forføre af kunstens verden. Mit formål er at hjælpe underviserne til at se konkrete muligheder for en praktisk anvendelse af kunstformer, -produkter og -processer i undervisning, og dens mulig integration til andre fag.

Der findes mange intelligente metoder eller redskaber, som kan gøre en forskel i individets læring og selvudvikling. Nogle advokerer for mindfulness, koncentrationsevne og tilstedeværelse; andre for dif-

ferentiering (læringsstile); nogle holder af kvaliteten (Harvards Project Zero fx), andre af en optimal oplevelse (flow); nogle fokuserer på nysgerrighed, andre på positive oplevelser. Med denne bog er min intention ikke at advokere for de kunstneriske læreprocesser som *de eneste* optimale redskaber, men at beskrive disse processer som unikke og rige læringsmuligheder, som kan skabe god kvalitet i læring. Kunst er en fleksibel og tryk legeplads for lærende, men læringsudbyttet afhænger ofte – her og hos de andre metoder – af kvaliteten. Opmærksomheden på kvaliteten er det, der kan få kunst, mindfulness, flow, læringsstile osv., til at blomstre til fordel for en optimal læring og læringsoplevelse. Kunsten kan bidrage med dens iboende opmærksomhed på kvalitet, former og professionel stolthed.

Selvom litteraturen om læring og kreativitet viser, at der er mange metoder, der virker i undervisningen, vil denne bog fokusere på den kunstneriske måde at stimulere læring og kreativitet på. Læseren bliver inviteret ind på og guidet igennem den kunstneriske legeplads. En vigtig afklaring omkring kreativitet er følgende: personligt, mener jeg ikke, at kreativitet og innovation er positive størrelser i sig selv. Det positive i disse kompetencer er, hvad vi som mennesker vælger at gøre ved dét, vi skaber. Sommetider er selve skabelsesprocessen enten positiv eller negativ, en kreativ proces fx, som funderes på, og som stimulerer demokratiske værdier, tolerance og åbenhed kan aldrig komme frem til nye, kreative og innovative drabelige våben. Grunden til, at denne bog fokuserer på de kunstneriske metoder er, at jeg mener, at dette felt tilbyder stort set et uudnyttet eller underudnyttet læringspotentiale inden for pædagogiske og didaktiske praksisser.

Bogens målgruppe er først og fremmest undervisere og pædagoger i folkeskolen, men skolebestyrelser og forældre kan ligeledes finde inspiration og redskaber. Sidst, men ikke mindst, kan bogen inspirere skoleledelsen til at tage de kreative briller på og opfordre deres medarbejdere til et systematisk og konsekvent fokus på kreativitet.

En sidste begrebsmæssig bemærkning bør omhandle mit brug af ordet "kunst". I denne bog ses kunst i et helhedsperspektiv. Genstanden for bogens fortælling er netop forskellige kunstarter og skoleud-

viklingsprojekter, som inddrager forskellige typer kunst på mangfoldige måder. Disse kunstarter bidrager alle til en forståelse af integrationen af kunst i undervisningen, takket være de elementer, de har tilfælles inden for læringssammenhænge. Når jeg derfor taler om kunst, henviser jeg til forskellige kunstarter, og begrebet bør forstås i dets flertalsform. Specifikt ser denne bog på flere visuelle kunstarter såsom design, billedkunst og animationsfilm, og på drama. En lille "krølle" på det vil være fortællingen om Expeditionary Learning, dvs. den ekspedition-baseret undervisning som integrerer kunstformer med alle skolefag, og mindfulness i undervisning, som det sanselige bidrag til elevernes robusthed.